

УДК 658.012.2

**ОСНОВИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДОСТАТНЬОГО РІВНЯ
ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВ****Судакова О.І., к.т.н.***Придніпровська державна академія будівництва та архітектури***Медведовська Т.П., к.пед.н.***Національний гірничий університет***Загорюк Ю.Г.***Придніпровська державна академія будівництва та архітектури***Головянко К.М.***Придніпровська державна академія будівництва та архітектури*

Запобігання негативному впливу комплексу зовнішніх і внутрішніх загроз можливо шляхом забезпечення своєчасної реакції на них і створення умов для безпечного розвитку через ефективне управління економічною безпекою в рамках загальної системи управління підприємством. Для підвищення ефективності управління і забезпечення необхідного рівня економічної безпеки для підтримки життєво важливих функцій підприємства і реалізації його потенціалу було розроблено теоретичні положення щодо управління стійкістю роботи підприємства для забезпечення економічної безпеки його розвитку. Основою забезпечення достатнього рівня економічної безпеки підприємства як підприємницької структури є підтримка його сталого і максимально ефективного функціонування в даний час і нагромадження достатнього потенціалу для збалансованого розвитку і стабільного зростання в майбутньому. При цьому сталість розглядається як здатність системи зберігати рух наміченою траєкторією, тобто підтримувати намічений режим функціонування. Управління рівнем економічної безпеки підприємства вимагає значних організаційних зусиль і здійснення визначених витрат, що обумовлює необхідність виділення спеціальної підсистеми (підрозділу) в організаційній структурі, дії якої повинні полягати в ранньому виявленні несподіваних змін як усередині, так і поза підприємством і швидкому реагуванні на них. Це може бути досягнуто в результаті взаємодії проєктованої системи з цільовими підсистемами системи управління і логістичною системою підприємства, побудованою на основі кібернетичних принципів регулювання.

Ключові слова: управління рівнем економічної безпеки, економічна безпека розвитку підприємства, система управління економічною безпекою підприємства, спеціалізований підрозділ, управління стійкістю роботи підприємства.

UDC 658.012.2

BASIS FOR ENSURING ADEQUATE SECURITY OF THE DEVELOPMENT OF ENTERPRISES**Sudakova O., Candidate of Engineering Sciences***Prydniprovsk State Academy of Civil Engineering and Architecture***Medvedovska T., Candidate of Pedagogic Sciences***National Mining University***Zagoriuk J.***Prydniprovsk State Academy of Civil Engineering and Architecture***Holovianko K.***Prydniprovsk State Academy of Civil Engineering and Architecture*

Prevention of the negative impact of external and internal threats is possible by providing a timely response to them, and arrangement of conditions for the safe development through the effective management of economic security in the common enterprise management system. To increase the efficiency of management and provide the necessary level of economic security, to support the vital functions of the enterprise and the realization of its potential, theoretical principles concerning the management stability of the enterprise to ensure economic security have been developed. The basis for ensuring a sufficient level of economic security of the enterprise as a business structure is the support of its stable and most effective functioning and building up a sufficient capacity for balanced development and sustainable growth in the future. In such case consistency is considered as the system's ability to keep the intended path of movement, it means, to maintain the intended mode of operation. Level of management of economic security of the enterprise requires considerable organizational efforts and the implementation of certain expenses, which makes the need for a special subsystem (units) in the organizational structure, the action of which has to lie in the fact of the early detection of unexpected changes, both inside and outside the enterprise and current response to them. This can be achieved by the interaction between designed system, target subsystems and logistics enterprise system constructed on the basis of cybernetic regulatory guidelines.

Keywords: the management of economic security, the economic security of the enterprise development, management system of economic safety of the enterprise, a specialized unit, management of stability of the enterprise.

Актуальність теми. Підвищення агресивності зовнішнього середовища призвело до виникнення нових загроз і посилення їх впливу на результативність діяльності підприємств. Тому, в сучасних умовах, для національних підприємств, особливу актуальність набули питання забезпечення економічної безпеки саме процесів їх розвитку, що вимагає якісно нового підходу до ідентифікації сутності економічної безпеки. Її

варто розглядати не тільки як забезпечення стану найкращого використання ресурсів по запобіганню загроз підприємству, але і як створення умов стабільного, ефективного функціонування й одержання прибутку. Саме підтримка сталості процесів розвитку і буде основою для забезпечення економічної безпеки підприємства.

Аналіз останніх наукових досліджень. Сьогодні в науковій літературі значна увага приділяється питанню економічної безпеки підприємств. Вагомий вклад у дослідження, пов'язані з проблемами економічної безпеки, зробили такі вітчизняні і зарубіжні науковці: Безугла Н. С., Бойкевич О. Р., Васильців Т. Г., Веретенникова Г. Б., Грунін О. А., Грунін С. О., Жаліло Я. А., Іванов А. В., Кірієнко А. В., Качалов Р. М., Клейнер Г. Б., Козаченко Г. В., Кузенко Т. Б., Ліпкан В. А., Пригунов В. Я., Соснін А. С., Шаваєв А. Г., Шликов В. В., Ярочкін В. І., Ячменьова В. М. та ін. [1-10].

Дослідження вітчизняних та зарубіжних вчених показують, що для підприємства більш важливим є не уникнення загрози взагалі, а вміння її вчасно і точно передбачити для того, щоб вжити необхідних заходів. Це стосується як підприємств, що знаходяться у кризовому стані, так і успішно працюючих підприємств.

Однак залишилася невирішена проблема – забезпечення достатнього рівня економічної безпеки розвитку підприємств (ЕБРП) в умовах нестабільного економічного середовища, що й зумовило вибір теми даної статті.

Мета роботи. Розробка теоретичних основ забезпечення достатнього рівня економічної безпеки розвитку підприємств.

Викладення основного матеріалу дослідження. Економічну безпеку підприємства визначають як стає (у рамках критичних обмежень) положення стосовно зовнішніх і внутрішніх змін фінансово-господарського середовища, не пов'язаним з форс-мажорними обставинами [7]. Економічна безпека підприємства також визначається як стан динамічної сталості, виробничих, організаційних, інформаційних, юридичних та інших відносин і зв'язків компанії, її матеріальних і інтелектуальних ресурсів, що гарантує стабільність функціонування підприємства, фінансово-комерційний успіх, прогресивний науково-технічний і соціальний розвиток [3]. Її варто розглядати не тільки як забезпечення стану найкращого використання

ресурсів по запобіганню загроз підприємству, але і як створення умов стабільного, ефективного функціонування й одержання прибутку. Саме підтримка сталості процесів розвитку і буде основою для забезпечення економічної безпеки підприємства.

Основою для забезпечення достатнього рівня економічної безпеки підприємства як підприємницької структури є підтримка його сталого і максимально ефективного функціонування на даний час і нагромадження достатнього потенціалу для збалансованого розвитку і стабільного зростання в майбутньому, що обумовлює необхідність детального вивчення питань управління рівнем сталості підприємства.

У широкому сенсі проблема сталості підприємства визначається стабільністю навколишнього економічного середовища і, як ринкова категорія, відбиває зміст його стану в ринковому середовищі. Сама ж сталість виступає однією з найважливіших характеристик поведінки відособленої, автономно функціонуючої системи щодо тих зовнішніх умов, у яких вона знаходиться.

Саме тому головна мета формування організаційно-управлінського механізму забезпечення економічної безпеки підприємства складається у створенні внутрішніх і почасти зовнішніх умов тих, котрі піддаються регулюванню з боку економічних суб'єктів для сталого функціонування і розвитку підприємства в гармонічній взаємодії із соціально-економічним, технологічним і природним середовищем.

У зв'язку з цим підприємство доцільно розглядати як своєрідний системний інтегратор – цілісний економічний суб'єкт, що поєднує в часі й у просторі різноманітні соціально-економічні процеси, і який отримує ефект шляхом використання системних мультиплікативних ефектів. При цьому підприємство виступає як відносно стала, цілісна і відмежована від навколишнього середовища самостійна соціально-економічна система, яка інтегрує в часі і просторі процеси виробництва (реалізації) продукції і відтворення ресурсів. Сполучною ланкою між цими процесами є потенціал підприємства – сукупність ресурсів і можливостей, що визначають характеристики його розвитку при зміні навколишнього середовища.

Забезпечення сталості підприємства вимагає такої організації його виробничо-господарської діяльності, яка дозволяє забезпечити стабільні техніко-економічні показники й ефективно адаптуватися до збурень навколишнього і внутрішнього середовища.

Управління рівнем економічної безпеки підприємства вимагає значних організаційних зусиль і здійснення певних витрат, що обумовлює необхідність виділення спеціальної підсистеми в організаційній структурі, дії якої полягатимуть в завчасному виявленні несподіваних змін як усередині, так і поза підприємством, і швидкому реагуванні на них, забезпеченні створення системи збору оперативної інформації, формуванні аналітичних звітів для керівництва тощо. Усе це може бути досягнуте в результаті взаємодії проектованої системи з цільовими підсистемами системи управління і логістичною системою підприємства, побудованою на основі кібернетичних принципів регулювання.

Для реалізації цієї функції на підприємстві необхідні значні організаційні зусилля, витрати часу й інших ресурсів. На наш погляд, її здійснення найбільш доцільне за допомогою виділення спеціалізованого підрозділу в організаційній структурі рис. 1. Основним призначенням представленого контуру регулювання діяльності є виявлення як неузгодженості між фактичними й очікуваними значеннями, так і неконтрольованих змін у внутрішньому середовищі та зовнішньому оточенні підприємства. У результаті можуть бути виявлені істотні відхилення рівня показників, що характеризують рівень сталості, а також його відповідність галузі безпеки. Це вимагатиме від механізму ЕБРП здійснення регулюючих впливів і передбачених заходів. Регулювання являє собою процес, у ході якого регульований параметр x вимірюється і порівнюється з параметром w . При відхиленні цих величин друг від друга регулятор через підсистему регулювання сталості впливає регулюючою величиною $v(t)$ на логістичну систему для того, щоб забезпечити виконання умови $x(t) = w(t)$.

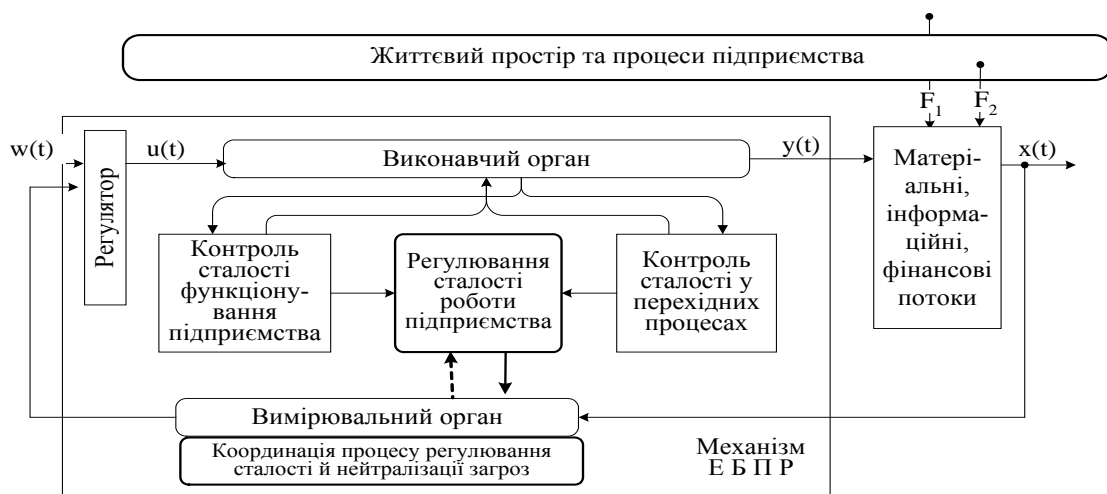

Рис. 1. Схема регулювання сталості роботи і перехідних процесів підприємства [9]

Підсистема регулювання сталості повинна будуватись за ієрархічним принципом, а сам процес управління може протікати на двох супідрядних рівнях – виконавчому і координуючому. На виконавчому рівні проводяться контроль і регулювання сталості функціонування підприємства. На цьому ж рівні задаються умови для безпечного здійснення перехідних процесів і підтримки заданого рівня стабільності майбутньої діяльності.

Контроль сталості діяльності підприємства складається у виявленні загроз безпеки в межах життєвого простору підприємства і тенденцій небажаного розвитку подій з метою наступної нейтралізації можливих негативних наслідків, до яких вони можуть привести. Суть цього процесу складається у своєчасному виявленні істотної зміни рівня сталості функціонування підприємства, оцінці можливості виникнення криз у майбутній діяльності, визначенні фактора, який спричинив появу загрози для безпеки.

Регулювання сталості роботи підприємства складається в підготовці і реалізації за допомогою механізму ЕБРП заходів, цілю яких – зниження небезпеки прийняття помилкового рішення і зменшення можливих негативних наслідків небажаного розвитку подій.

На координуючому рівні проводиться узгодження роботи всіх ланок підсистеми регулювання сталості роботи відповідно до прийнятого механізму управління, рівнем економічної безпеки розвитку підприємства, цільовими настановами. Процедури регулювання сталості необхідно організувати, визначивши терміни проведення робіт, форму й обсяг надання результатів, задати склад і порядок виконання процедур аналізу й оцінки рівня сталості, підготувати необхідну нормативну і довідкову інформацію, ініціювати заходи щодо підвищення рівня сталості роботи, довести вироблені пропозиції до відома керівництва підприємства, а після їх затвердження організувати реалізацію цих заходів.

Мета механізму забезпечення сталої роботи – розробка і першочергова реалізація заходів, спрямованих на нейтралізацію найбільш небезпечних явищ, що приводять до кризового стану. Важливо вчасно знайти початкове економічне явище, що сигналізує про появу першої ознаки можливої зміни стану підприємства, утрати його сталості. Оскільки зовнішнє середовище підприємства динамічне і зазначені явища можуть відбутися в будь-який момент, необхідно

постійне очікування сигналів про кризу, що насувається. Установити всі можливі варіанти сигналів практично неможливо, оскільки не можна врахувати все різноманіття обставин, формуючих зовнішнє середовище. Однак найбільш істотні джерела і характер подібних сигналів можуть бути визначені. Кожний із сигналів можна оцінити з використанням методів експертних оцінок. Їх сила оцінюється в діапазоні від мінус 5 балів (висока небезпека) через 0 (відсутність впливу) до плюс 5 балів (висока можливість).

Аналіз можливостей і небезпек зовнішнього середовища для підприємства дозволить прогнозувати зміни зовнішнього середовища і розробляти сценарії майбутнього розвитку підприємства з урахуванням основних характеристик середовища.

Умова підтримки сталого стану економічної безпеки вимагає забезпечення здатності системи по закінченню перехідних процесів розвитку можливості повернення в задане стаціонарне (рівноважне) стан. При цьому необхідно виділити додаткову умову економічної незалежності підприємства, коли система після несприятливих відхилень повертається в безпечний стан в основному за рахунок власних ресурсів.

Для мінімізації витрат на здійснення регулюючих заходів, оцінку негативного впливу факторів загроз доцільно проводити за допомогою табл. 1, де в укрупненому виді співвідноситься імовірність виникнення ризикової події і хід її впливу на рівень безпеки.

Таблиця 1 – Матриця оцінки ступеня впливу загроз на рівень безпеки [9]

Ступінь негативного впливу фактора-загрози на рівень безпеки підприємства		Імовірність події		
		Низька	Середня	Висока
Слабкий	Можливий прояв загроз навряд чи приведе до порушення календарного графіка, бюджету або погіршенню якості продукту	Низька	Середня	Середня
Середній	Можливі незначні порушення в господарській діяльності або погіршення якості продукту	Низька	Висока	Висока
Сильний	Можливі значні порушення в процесах функціонування підприємства	Середня	Висока	Критична

У загальному виді вибір реакції повинний ґрунтуватися на аналізі впливу і часу прояву відхилень підконтрольних для механізму ЕБРП показників. Строго говорячи, відхилення можуть бути не обов'язково пов'язані з неприємностями. Так, до ризикових подій відносяться і

бажані, але незаплановані події (можливості). Відповідно, і зміни будуть носити позитивний характер.

Однак управління безпекою вимагає більш детального розгляду негативних відхилень і факторів загроз. Відповідно і реакцію на негативні відхилення варто диференціювати в залежності від розміру відхилення. У даному випадку доцільне застосування табл. 2. (авторська розробка).

Таблиця 2 – Значимість відхилень показників для вироблення відповідної реакції

Значимість 1	Характеристика 2
Управління ризиками	Загрози ще не наступили, але існує можливість виникнення небажаних і незапланованих подій, що можуть привести до того, що цілі розвитку (одна чи декілька) не будуть досягнуті. При цьому основна задача механізму ЕБРП – запобігти неприємності до її виникнення
Управління проблемами	Загрози проявилися і необхідно з'ясувати їх походження, ступінь впливу на підприємство і потенціал розвитку, способи подолання; основна задача механізму ЕБРП – забезпечити можливість виконання планових завдань
Управління змінами	Загрози виявилися досить серйозними і подолати їх без збитку для результативності діяльності не вдалося. Основна задача механізму ЕБРП – модифікація раніше погоджених продуктів і послуг, термінів виконання і вартості робіт, управлінських і технологічних процесів

Ризики, проблеми, зміни тісно пов'язані між собою і повинні розглядатися механізмом ЕБРП як реакція на виниклі неузгодженості. Повному циклу управління відхиленнями (рис. 2) відповідає послідовне проходження всіх трьох стадій: від превентивного реагування до зміни напрямків діяльності (у випадку значних загроз).

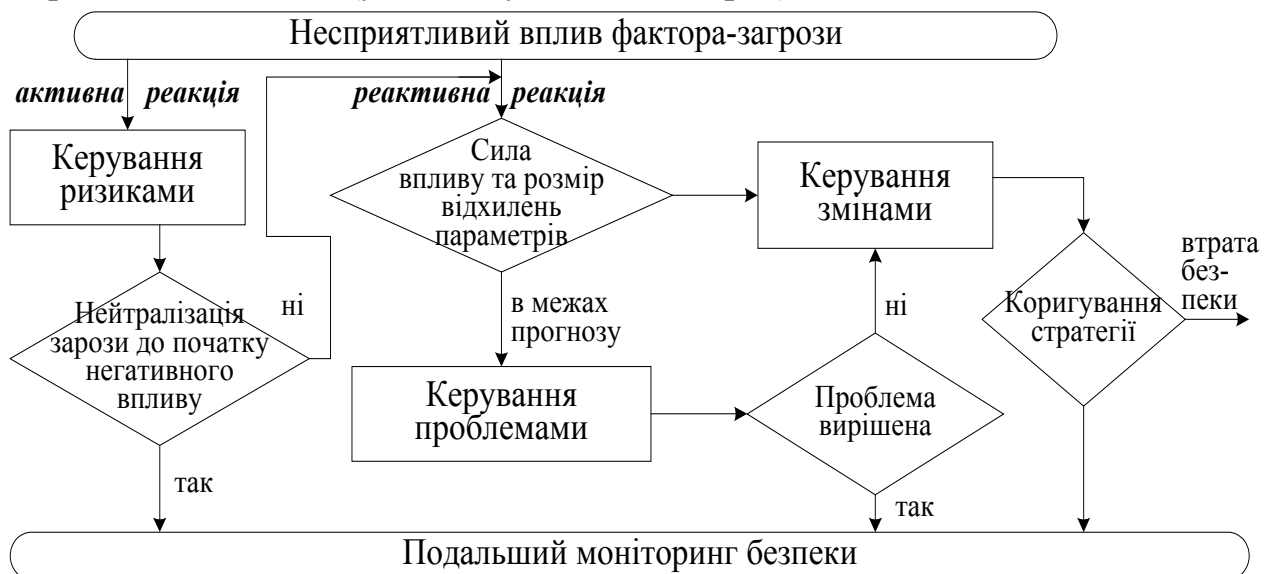

Рис. 2. Загальна схема управління відхиленнями
Розроблено автором

При формуванні механізму ЕБРП необхідно відобразити формальну сторону нейтралізації загроз, тобто процедури, що регламентують основні етапи роботи з ризиками: ідентифікація ризиків, моніторинг і аналіз ризиків, розробка, планування і реалізація заходів щодо протидії ризикам, шаблони документів, що відбивають процес роботи з ризиками, розподіл робіт виконавців. З усього різноманіття методів протидії загрозам повинні бути відібрані ті з них, що адекватні важливості функціональної сфери, на яку спрямована загроза. Критерієм вибору способу реакції повинна виступати вартість реалізації управлінських процедур. При цьому, крім оцінки ступеня впливу загрози (див. табл. 2), необхідно враховувати і пріоритетність реакції (табл. 3).

Ступінь використання формальних процедур нейтралізації загроз повинна відповідати специфіці механізму ЕБРП, його масштабу і складності. З погляду ваги наслідків зміни і важливості реакції на загрозу можна запропонувати класифікацію, приведену на рис. 3.

Таблиця 3 - Матриця пріоритетів нейтралізації факторів-загроз

Розроблено автором

Ступінь впливу загрози на процес функціонування підприємства		Терміновість нейтралізації загрози		
		Нетермінова	Першочергова	Невідкладна
Слабкий	Навряд чи приведе до порушення господарської діяльності	Несуттєва	Незначна	Важлива
Середній	Можливе порушення плинності процесу функціонування підприємства	Незначна	Важлива	Особливо важлива
Сильний	Можливі значні порушення виробничо-господарської діяльності, збільшення вартості або погіршення якості продукції	Важлива	Особливо важлива	Особливо важлива

ТЯЖКІСТЬ ВТРАТ		ВАЖЛИВІСТЬ РЕАКЦІЇ	
Характеристика	Назва	Назва	Характеристика
Враховані в плані управління функціонування механізму ЕБРП	Планові втрати	Особливо важливі	Вимагають негайного вирішення із залученням усіх необхідних ресурсів
Незначні незаплановані витрати	Допустимі втрати	Важливі проблеми	Вимагають термінового рішення із залученням усіх доступних ресурсів
Значні незаплановані витрати	Небажані втрати	Незначні проблеми	Вимагають рішення в рамках наявних ресурсів без збитку для інших робіт
Незаплановані витрати, що є неприйнятними для одного або декількох підрозділів підприємства	Неприпустимі втрати	Несуттєві проблеми	Жодні дії щодо вирішення проблеми не здійснюються до зміни її пріоритету

Рис. 3. Класифікація ваги наслідків і важливості реакції на загрозу

Розроблено автором

У процесі розробки керуючих впливів, пов'язаних із протидією факторам-загрозам, що знижують рівень сталості, необхідно враховувати обмеження на ресурси, терміни, якісні характеристики напрямку діяльності (функціональної сфери). Для цього варто визначити ступінь впливу тих чи інших змін на величину ймовірних втрат, що виникають при реалізації цих змін. Обмеження на зміни за ресурсами, часом, продуктами можуть бути в різному ступені твердими. У залежності від цього можлива розробка стандартних процедур регулювання сталості і безпеки роботи.

Висновки. Для підвищення ефективності управління і забезпечення необхідного рівня економічної безпеки для підтримки життєво важливих функцій підприємства і реалізації його потенціалу було розроблено теоретичні положення щодо управління стійкістю роботи підприємства для забезпечення економічної безпеки його розвитку. Основою забезпечення достатнього рівня економічної безпеки підприємства як підприємницької структури є підтримка його сталого і максимально ефективного функціонування в даний час і нагромадження достатнього потенціалу для збалансованого розвитку і стабільного зростання в майбутньому. При цьому сталість розглядається як здатність системи зберігати рух наміченою траєкторією, тобто підтримувати намічений режим функціонування.

Управління рівнем економічної безпеки підприємства вимагає значних організаційних зусиль і здійснення визначених витрат, що обумовлює необхідність виділення спеціальної підсистеми (підрозділу) в організаційній структурі, дії якої повинні полягати в ранньому виявленні несподіваних змін як усередині, так і поза підприємством і швидкому реагуванні на них. Це може бути досягнуто в результаті взаємодії проектованої системи з цільовими підсистемами системи управління і логістичною системою підприємства, побудованою на основі кібернетичних принципів регулювання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Бойкевич О. Р. Оцінка характеристик зовнішнього середовища у контексті формування системи економічної безпеки підприємства / О. Р. Бойкевич // Економіка: проблеми теорії та практики : зб. наук. пр. / Дніпропетр. нац. ун-т. – Дніпропетровськ, 2009. – Вип. 252, т. 4. – С. 866-871.

2. Васильців Т. Г. Економічна безпека підприємництва України: стратегія та механізми зміцнення : монографія / Т. Г. Васильців. – Львів : Арал, 2008. – 384 с.
3. Веретенникова Г. Б. Економічна безпека підприємства: планування й організація / Г. Б. Веретенникова. – Харків : ХНЕУ, 2008. – 136 с.
4. Дубицький Д. П. Методологічні особливості оцінки економічної безпеки підприємства та аналізу зовнішньоекономічної діяльності / Д. П. Дубицький // Прометей : регіон. зб. наук. пр. з економіки / Дон. економіко-гуманітар. ін.-т, Мін-во освіти і науки України, Інститут економіко-правових досліджень НАН України. – Донецьк, 2009. – Вип. 3 (30). – С. 157-160.
5. Камышникова Э. В. Методы формирования комплексной оценки уровня экономической безопасности предприятия / Э. В. Камышникова // Актуальні проблеми економіки. – 2009. – № 12. – С. 87–92.
6. Капітула С. В. Методика оцінки інвестиційної безпеки підприємства / С. В. Капітула, А. М. Турило // Актуальні проблеми економіки. – 2008. – № 2 (80). – С. 140 – 143.
7. Козаченко А. В. Экономическая безопасность предприятия: сущность и механизм обеспечения / Козаченко А. В., Пономарев В. П., Ляшенко А. Н. – Київ : Либра, 2003. – 280 с.
8. Пекна Г. Б. Вибір вектора регіонального інтеграційного розвитку України з позиції забезпечення економічної безпеки / Г. Б. Пекна // Вчені записки / Ун-т економіки та права «КРОК». – К., 2011. – Вип. 25. – Київ, 2011. – С. 100-108.
9. Судакова О. І. Управління стійкістю роботи підприємства для забезпечення економічної безпеки його розвитку / О.І. Судакова, О.Л. Герасимова, К.А.Гуркова, А.Р. Гаврилюк // Економічний простір: Збірник наукових праць. - №112. – Дніпропетровськ: ПДАБА, 2016. – С. 168-176
10. Шевченко І. Особливості формування економічної безпеки підприємства / І. Шевченко // Наука молода. – 2010. – № 10. – С. 178-181.